

sontalt. Vad som återstår utgöres av två större delar jämte ett flertal mindre bitar. Det övre stycket innehåller ett kors och en del ornamentik samt på h. sidan några få runor. Ristningen har varit grunt huggen och rätt otydlig.

Inskrift (med det inom [] tillagt efter D 1:240):

... oias ... pfastr hi ... [skatnik faþur - ...]
 5 10 15 20 25

... [Gu]ðfastr hi[ogg?] ... faður ...

»... Gudfast högg(?) ... fader ...»

Runorna 13—25 hos Dybeck äro vänderunor. Dybeck saknar 5 p.

5—10 **pfastr** kan med största säkerhet suppleras [**ku**]pfastr, d. v. s. *Guðfastr*. Det finns icke någon annan förled, som kan komma i fråga. Och 11—12 **hi** är en rest av verbet **hi**[ok] *hiogg*. Jfr U 918 **kupfastr** + **hiok** × **sten** och L 174 Skuttunge **kupfastr**·**hiok** **sten**. Det kan väl knappast vara något tvivel om att det är samme runristare *Guðfastr*, som har varit verksam även i Björklunge och signerat U 1054. De rester av ornamentik, som finnas kvar, visa knappast någon överensstämmelse. — Vad 13—19 **skatnik** är för ett namn, om det nu är rätt läst, kan icke med säkerhet avgöras.

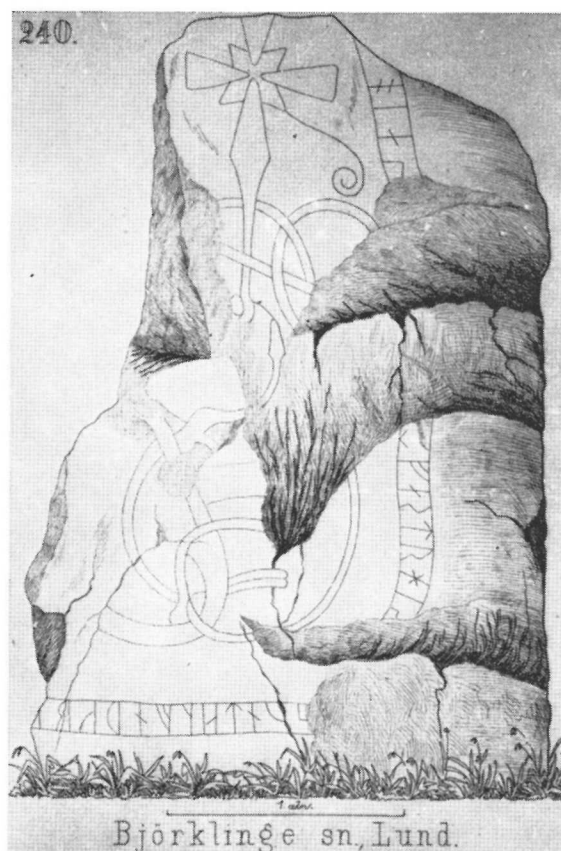

Fig. 281. U 1054. Lund, Björklunge sn. Efter D 1: 240.

1055. Ramsjö, Björklunge sn.

Litteratur: B 524, L 255. J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 93; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 187; UFT h. 10 (1882), s. 178; O. v. Friesen i *Upsala Nya Tidning* 31/12 1912, *Möjbrostenen* (i: *Fornvännen* 1949, s. 294 f.); J. Eriksson, *Inventering av fornminnen i Björklunge socken* 1926 (ATA); W. Holmqvist i *Fornvännen* 1952, s. 252 f.

Avbildning: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 524).

Stenen, som endast har haft ristade figurer, men inga runor och ingen runornamentik, fanns enligt påskrift på träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* på »Ramsjö Ätte Hög i Börkl.» (B 524: »Ramsjö Ätte-hög»; L 255: »På Ramsjö grifthög»). Stenen, som icke finnes omtalad i kyrkoherden Ericus P. Hofvenius' förteckning över fornminnen i Björklunge sn 1667 (ingående i *Ransakningarna*) och icke heller i Joh. Bureus' och Joh. Rhezelius' samlingar, har tydligen blivit bekant först under Joh. Hadorphs resa i Norunda härad på våren 1680, i sällskap med ritaren Joh. Leitz. Peringskiöld meddelar f. ö. följande: »I Ramsjö äre twenne ritade Stenar ... Den andra märkwärdige Steen wid Ramsö [sic!], står på Jarlhögarne; warandes allenast af 2. alnars högd, med en historisk Utritning, som uthwisar någon förnäm Jarls eller Konungs fordom hullne kamp och Strijd med några mächtige Krigshöfdingar; Ty här finnes efter gammalt sätt En Rid-dare på en sin häst, strijdandes med Trenne Drakar, af hwilka de tvenne mindre liggia lijka sosom af honom öfwerwundne, men undan den större synes han lijka sosom willia taga flychten, frijandes sig med sitt i högre handen hållande Spiut, Det nederunder uthritade Skeppet gifwer tillkänna hans uthresa till fremmande länder där denne hans Strijd förelupen är, och att han

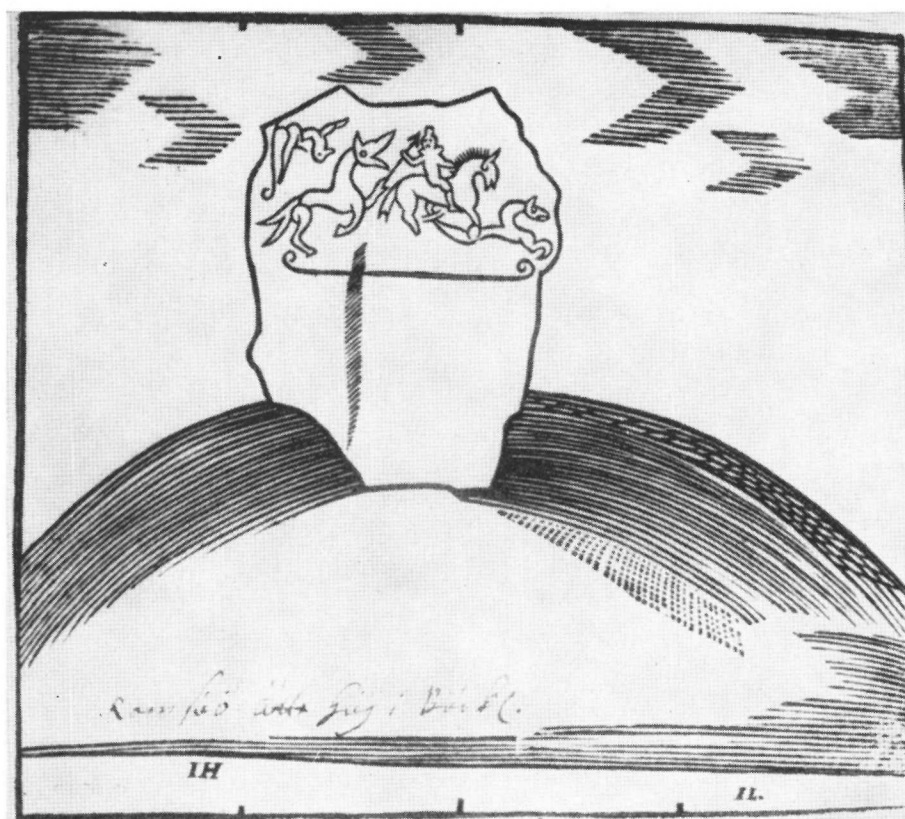

Fig. 282. U 1055. Ramsjö, Björklinge sn. Efter B 524.

efter erhållen Seger seglat hem till sitt Ättland igen, blifwandes efter sin död bränder och hoos sina fäder sätter i Hög, som sielfwa Historiske Afmålningen, i denna mindre storlek aftagen, vidare uthwisa will:

Jag bekänner att man wid första påseendet kan ansee detta sosom Ridder S. Jörgens kamp med Draken uppå en slät mark, där det nedersta streket på stenen är inhuggit.»

Stenen har sedermera varit försvunnen. Den nitiske hembygdsforskaren kantor C. G. Lundegrén har 1860 antecknat följande om fornlämningar vid Ramsjö: »12 st. grafhögar i södra och 4 st. i det norra gärdet, de största hafva omkring 65 stegs omkrets och äro ganska höga, stensättningen dels rubbad och dels bortförd, emedan plogen gjort inkräkting. Efter många mindre grafhögar synas spår. Mjölaren, sedan Kyrkovaktaren Råbock skall vid pass 1800 hafva gräfvit uti dem samt äfven träffat fynd. Aflidne Bonden Anders Jansson skulle i en af dem göra en källare, men påträffade människoben och afstod från sitt företag.» Lundegrén känner till runstenen U 1056 (se nedan), men nämner ingenting om bildstenen U 1055. R. Dybeck har i sin reseberättelse 1864 antecknat följande: »Ramsjö gärde, öster om byn, har fordom varit en allmän samlingsplats. Der äro ännu tio ättehögar i åkrarna, hvilka högar årligen förminskas. En af dem, för närvarande helt obetydlig, kallas Kungshögen och en nära derintill varande grind Kungsgrinden. Den i Bautil upptagne stenen med bilder å 'Ramsjö grifthög' har af mig och andre förgäfvnes blifvit eftersökt.» På Geologiska kartbladet »Salsta» är ett stort gravfält utmärkt Ö och SÖ om Ramsjö: »Mellan Snugga och Ramsjö i lermarken 11 st. [ättehögar]; N från Ramsjö en; NO från Ramsjö en»; däremot icke någon runsten. — J. Eriksson 1926: »Gravfält på gärdet öster om byn. Omfattar spridda gravar på en sträcka av omkr. 500 m. mellan byn, sandåsen

och gården N:o 2 med tillsammans 21 högar. Gravfältet är Björklinges ståtligaste, med stora jordhögar i allmänhet utan fotkedja.» En av högarna, på gården N:o 4, har kallats Kungshögen. Den är numera låg och platt: »diam. 11 m., höjd 1 m.» Några av högarna, däribland Kungshögen, ha 1915 undersökts av professor T. J. Arne (inv.-nr 15488). Fynden voro obetydliga (söndriga lerkärl, brända ben, några nitar av järn) och medge icke någon närmare tidsbestämning. Bildstenen söktes utan framgång. — Lantbrukaren John Eriksson, som under lång tid har varit Riksantikvariens ombud i Björklinge och i Norunda härad och därunder har inventerat socknens fornlämningar, har själv ägt en gård i Ramsjö och varit bosatt där. Han har försäkrat, att han har gjort alla tänkbara försök att återfinna bildstenen. »Den kan icke finnas där, och det lönar sig icke att söka.»

Huruvida Kungshögen kan vara samma hög, som är så schematiskt och enkelt tecknad på Hadorphs träsnitt, är naturligtvis mycket ovisst. Om Peringskiöld hade känt till namnet Kungshögen, hade han utan tivel omtalat det och gjort stort nummer av det i sin framställning.

Peringskiöld har icke själv varit på platsen, och han har aldrig sett stenen. Hans beskrivning bygger helt och hållet på Hadorphs träsnitt, som sålunda blir vår enda verkliga källa för kunskapen om det märkliga fornminnet. Tyvärr finnes icke Hadorphs dagbok från resan i behåll, icke heller ritaren Leitz' teckning eller de kladdböcker, som han lämnat efter sig från resan i Norunda härad enligt förteckningen år 1695 (H. Schück, *K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien* 3, 1933, s. 149): »En kladd i 4:o Nr 3 af 23 blad med 46 st. Runestenar i Rasbo och Norrunda härad . . . En liten tunn kladd N. 6 med 9 st. Runeritningar i Rasbo och Norrunda.» Detta är en stor förlust, allra helst som teckningen är ovanligt enkel och föga upplysande, särskilt vad stenens omgivning angår. En cirkelrund hög är antydd med ett knippe parallella linjer, utan det ringaste försök till realistiskt återgivande, och på denna rundel står stenen helt löst uppställd. Huruvida detta beror på en förenkling av träsnidaren, är omöjligt att avgöra. Hadorphs intresse för stenarnas omgivning och placering är visserligen icke stort — i detta avseende står han långt tillbaka för Peringskiöld —, men han har dock i andra fall ställt något större anspråk på sina tecknare, även på Leitz (jfr t. ex. B 130, 145, 158, 305 = U 151, 123, 88—89, 661). Man kan inför teckningen av Ramsjö-stenen icke hålla tillbaka ett visst tvivel på att stenen verkligen har blivit funnen på toppen av en hög. Det kan vara ett påfund av Hadorph och hans tecknare, om de nu ha påträffat stenen inom ett gravfält eller i dess närhet.

Vad själva stenen angår, återger teckningen den i sin helhet. Höjden har varit omkr. 1,15 m., bredden (över ristningens nedersta del) omkr. 0,90 m. Stenarten är okänd. Men teckningen, icke minst av stenens konturer, ger intryck av en slät håll, snarast av sandsten. Till formen liknar den i hög grad Hägeby-stenen (U 664).

Endast övre hälften av stenen är försedd med ristning. Nedre delen är tom. Nedåt begränsas ristningen av en rak linje med de båda ändarna upprullade i spiraler. Detta utseende tyder på att stenen har varit rest, med nedre delen som ett fotstycke dold uti jorden.

Ristningen består uteslutande av fristående figurer: i mitten en ryttare med ett vapen, snarast ett kastspjut, i högra handen; framför honom ett djur och bakom honom två. Vad dessa skola föreställa, är ganska oklart, liksom också huruvida det hela återger en samlad scen. Peringskiöld har, såsom förut nämnt, tolkat bilderna som »En Riddare på en sin häst, stridandes med Trenne Drakar»; han har särskilt kommit att tänka på »S. Jörgens kamp med Draken». O. v. Friesen har, i en tidningsartikel från 1912, uttalat följande om Ramsjö-stenen: »Här synes liksom på Möjbrostenen en man till häst. Ramsjöryttaren höll ett spjut i sin högra hand. Hästen hade uppstående man, och såväl ryttare som häst voro skickligare utförda och bättre proportionerade än på Möjbrostenen. Omkring ryttaren rörde sig med stark fart två fantastiska djur, med vilka han syntes vara inbegripen i kamp. Uppe till vänster syntes en tredje figur,

hvilken väl också skulle föreställa ett djur. Vi ha väl här att göra med ett försök att framställa en drakkamp, ett motiv som icke sällan återkommer redan i folkvandringstidens diktning.»

Tydligt är, att alla figurerna äro framställda i livlig rörelse: den främsta i sträckt galopp med framfötterna framåtkastade, hästen i trav och ryttaren med kroppen tillbakaböjd i det ögonblick, då han slungar sitt spjut. Han följes tätt av ett springande fyrfotadjur med vidöppet gap. Måhända skall det hela föreställa en jaktscen, med jägaren till häst, följd av sin hund. Han anfaller av ett gapande vidunder, men slungar emot det sitt spjut. För den naive tecknaren, som ju måste teckna alla figurerna i profil, var det icke möjligt att ordna dem på stenytan på annat sätt än som har skett. Att ramlinjen inunder med de upprullade ändarna skulle beteckna ett skepp, såsom Peringskiöld antagit, är helt uteslutet.

Stilen är helt främmande för vikingatiden. Av runstensornamentiken finnas inga spår. Ristningen härrör utan tvivel från en annan och äldre tid. För att förstå v. Friesens mycket gynn-samma omdöme om Ramsjö-stenens ryttare i jämförelse med Möjbro-stenens, bör man nog ta i betraktande icke den verkliga Möjbro-stenen, utan det mycket skrala träsnittet i *Bautil*. Leitz' för-måga att teckna figurer lämnade mycket övrigt att önska, och om Ramsjö-stenen överträffade hans teckning i lika hög grad som Möjbro-stenen faktiskt gör det, har den ingalunda varit för-aktlig ur konstnärlig synpunkt. Då man söker efter analogier, vänder man sig förgäves till de gotländska bildstenarna. I främsta rummet stannar man återigen inför den andra uppländska bildstenen, från Höggeby kyrka (U 664). Ramsjö-stenen har visserligen varit något mindre och, så vitt vi veta, endast ristad på ena sidan. Men till formen har den varit mycket lika, sannolikt också till materialet. Ryttares häst är vida mera lyckad än de klumpigt tecknade hästarna på Höggeby-stenen, men det finns en del likheter mellan dessa och de andra djurfigurerna på Ramsjö-stenen. Ramlinjen nedtill motsvaras av en fullständig ram på Höggeby-stenens båda sidor. De båda stenarna ha säkerligen varit använda på samma sätt. Motiven äro hämtade från samma intressekrets. Bilderna framställa en färd med ett långskepp, en hästkamp på lekvalLEN, kanske en jakt — alltsammans är det scener hämtade ur den frie mannens liv och sysselsättningar. Allt talar för att stenarna härröra från samma tid, innan runorna ännu hade kommit i mera all-mänt bruk och innan den speciella runstensornamentiken ännu var utformad. För en närmare tidfästning sakna vi ännu säkra hållpunkter.

1056. Ramsjö, Björklinge sn.

Pl. 78.

Litteratur: B 525, L 254, D 1: 242, J. Bureus, Fa 6 s. 127 n:r 82 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 42, Fa 1 s. 11; J. Rhezelius, Fa 10: 1 n:r 57, F 11 n:r 48; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 93; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 285; C. G. Lundegrén, Anteckningar rörande Björklinge socken, 1860 (avskrift i ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA), Björklinge socken, 1864 (ATA); UFT h. 10 (1882), s. 178; J. Eriksson, Inventering av fornminnen i Björklinge socken, 1926 (ATA); Handlingar i ATA 1927, 1930—31.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i F 11); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 20); J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 525); Dybeck (D 1: 242).

Runstenen står i en åker, 1200 m. N om vägskälet mellan landsvägen Björklinge kyrka—Harbo kyrka och vägen norrut till Grönäng, 200 m. Ö om den senare vägen. Ristningen är vänd mot S.

Inskriften finnes upptagen i Joh. Bureus' samlingar. Stenen stod enligt Caspar Cohl (Fa 6) »Wedh Ramsjö i giärdet i Byrkäl-änge Sokn.» Joh. Rhezelius, Fa 10: 1: »Wedh Ramsjö i Giärdet» (själva teckningen är utklippt, och det återstår endast en remsa av bladet med överskriften);